

Rus şifalı bitkiler atlası

MEHMET BİLGİN

BİTKİLER insanlığın ilk dönemlerinden bu yana tedavi amaçlı kullanılmıştır. Bu konuda edinilen tecrübeler genellikle sözlü olarak ve tecrübe sahibi kişiler tarafından yakınlarındakilere aktarıldı. Bir sonraki aşamada şamanlar veya rahipler tarafından sözlü ve sistemli olarak ileriye taşınan bu bilgilerin, daha sonra da çeşitli şekillerde kaydedildiği bilinmektedir. Dioscorides'in ünlü *De Materia Medica* adlı eseri ise, tıbbî bitkilerin tedavi amaçlı kullanımı konusunda bilim dünyasının elinde bulunan kitaplaşmış ilk örnektir.

O dönemden sonra tıp eğitiminde temel kitap olarak kullanılan bu tarz eserlerde, bitkiler ve tıbbî kullanışları hakkında bilgiler ve bahsi geçen bitkilerin doğru teşhis edilebilmesine yardımcı olarak bitki resimleri yer almaktadır. Resimler kullanılarak bilgi aktarılan kitaplara atlas denildiği için, geçmişte bu tür kitapların tıbbî ya da şifalı bitkiler atlası olarak adlandırılması bir gelenek hâlini almıştır.

Bu yazımızda size tanıtmaya çalışacağımız *Rus Şifalı Bitkiler Atlası* adlı kitap, Çarlık Askerî Tıp Akademisi'nde hoca olan farmakolog, botanikçi ve hücre bilimci Ord. Prof. S. İvanov Vladimir Karloviç Varlikh (1859-1922) tarafından hazırlanmış ve 1912 yılında St. Petesburg'da yayımlanmıştır.

29 Haziran 1859 tarihinde Sibiriya'nın Tobolsk şehrinde doğan Varlikh, 1871'de Yuryevsky Klasik Gymnazyumu'na girmişti. 1874 yılında buradan mezun olduktan sonra Moskova'daki eczanelerden birinde çırak olarak çalışmaya başladı ve 1877'de eczane kalfalığı yeterlilik sınavını başarı ile verdi.

Aynı yıl Moskova Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne kaydolun Varlikh, iki yıl okuduğu bu okuldan sonra, 1879 yılı Ağustos ayında Moskova Üniversitesi Botanik Bölümü ve Bahçesi Laboratuvarı'nda çalışmaya başladı. Burada iki yıl çalıştıktan sonra, 1884 yılında Almanca eğitim veren Strazburg Üniversitesi Doğa Bilimleri Fakültesi'nde iki yıl daha öğrenime devam etti ve 1885 yılında doğa bilimleri alanında doktorasını tamamladı.

1887 yılında Derpt Üniversitesi'nde

yapılan eczacılık sınavını kazandı ve ders gördüğü Veterinerlik Enstitüsü'nde botanik alanında doçent oldu. 1888 yılının Ocak ayında daha önce botanik asistanı olduğu Askerî Tıp Akademisi'ne girdi. 1890-91'de St. Petersburg'da *Bakteriyolojik Etütler* adlı eserini hazırladı.

1891 yılında St. Petersburg Üniversitesi'nde yüksek master sınavını verdi ve 1892 yılında St. Petersburg'da *Mantar ve İpliksi Alglerin Hücre Anatomisi Üzerine* adlı eserini hazırladı. 1893 yılında St. Vladimir Üniversitesi'nde ihtisas derecesini aldı.

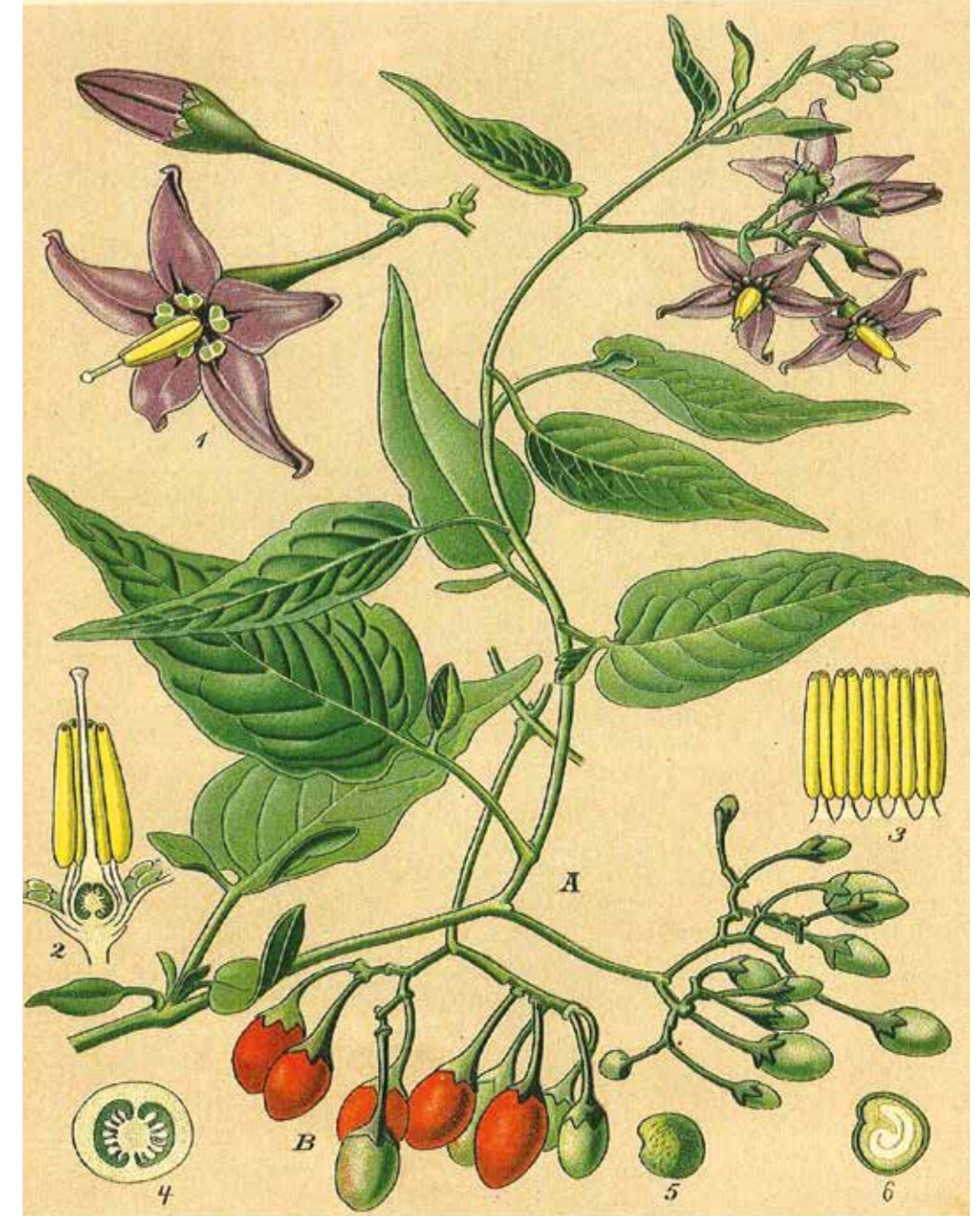
1894 yılından itibaren Tarım ve Devlet Emlak Bakanlığı Bilimsel Komitesi Uygulamalı Botanik Bürosu üyeliği

görevini yürütmekteydi. 1895 yılında kültür bitkilerinde parazit mantarlar tarafından üretilen hastalıklar üzerinde çalışmak için Kırım'a gönderildi.

1897 yılında yardımcı profesör oldu. Aynı yıl *Kültür Bitkilerimizde Parazitik Mantarların Meydana Getirdiği Önemli Hastalıklar* adlı eserini hazırladı. 9 Temmuz 1900 tarihinde profesör olan Varlikh, 8 Şubat 1915'de ordinaryüs profesörlüğe yükseldi. 1915 yılında ordu ve halkın ihtiyaçları için yabani ve kültür şifalı bitkilerin üretimini geliştirmek amacıyla ziraat bölümü heyetinin bir üyesi oldu.

Rus Şifalı Bitkileri: Atlas, Bitkilerin Botaniği, Tanımlama, Uygulama, Kullanma, Toplama ve Kültür adlı eseri-

Lycium chinense Mill.

Rus Şifalı Bitkiler Atlası kitabından Rosa sp. Mehmet Bilgin arşivi.

ni 1899-1901'de St. Petersburg'da hazırladı ve kısaca *Rus Şifalı Bitkiler Atlası* olarak bahsettiğimiz bu eseri 1912 yılında yayımlandı. Tıp ve eczacılıkta kullanılmak üzere tasarlanan eserde bitkinin tanımlanabilmesi için gerekli tüm ayrıntıları içeren renkli çiçek resimlerinden başka, konu edilen her bitki hakkında ayrıntılı bilgiler içeren açıklamalar yer almaktadır.

Açıklamalar kısmındaki bilgiler belli bir düzen içinde verilmiştir. Açıklama sayfalarında başlık olarak bitkinin Latince ismi verilmiş, alt başlık olarak bitkinin Rusça isimleri ve Almanca, Fransızca karşılıkları sıralanmış; bitkinin familyası, Ruçça ve Latince olarak yer almıştır. Bitki hakkında verilen bilgiler, yetiştiği şartlar ya da bulunabileceği yerlerden bitkinin tanımlanabileceği morfolojik özelliklerine kadar tatmin edici açıklamalar içermektedir. Dikkati çeken bir ayrıntı

da bitki ve tıbbi amaçlı kullanımı hakkında bilgi kaynağı olan kitaplara da atıflar yapılmıştır.

Konu anlatımında alt başlıklardan biri de bitkinin tıbbi amaçlı kullanımı hakkındadır. Bu kısımda, bitkinin tıbbi amaçlı kullanılan parçaları, kabuk, yaprak, çiçek, tohum, kök gibi kısımları, hangi kısımlarının hangi ilaç maddesini içerdiği, hangi hastalıklara karşı, hangi şekillerde kullanıldığı, ilaç olarak hazırlanması ve kullanma şekli gibi kitabı rehber olarak kullanacak kişiye oldukça yeterli bilgiler sunulmaktadır.

Bitkiye ait resimlerden oluşan tabloda, bitkinin tıbbi amaçla kullanılan sap, yaprak ve çiçek içeren bölümü (herba), meyveli hâli, kökü ya da kabuğu "A", "B", "C" gibi harflerle, bitkinin botanik olarak tanımlanmasında işe yarayan, taç ve çanak yaprakları, üreme organları gibi çiçek

yapısının ayrıntıları, tohum kesesi, tohum veya bunların kesitleri, kök şekilleri resmedilerek bu ayrıntı resimleri "1", "2", "3" şeklinde rakamlarla işaretlenmiştir. Metinde son olarak bitkiye ait resim, harf ve rakamlarla işaretlenmiş şekil ve konular hakkında bilgiler açıklanmıştır. Kitap bu şekilde, Rönesans ve Reform sonrası Batı'da gelişen bilimsel bilgi üretimi ve aktarımı esaslarına göre hazırlanmış olup, günümüzde de benzer eserlerde aynı esaslar uygulanmaktadır.

8 Ekim 1922 tarihinde Petrograd'da vefat eden Varlikh'in eseri hakkında söylenebilecek son şey, tam başlığı *Rus Şifalı Bitkileri Atlas, Bitkilerin Botaniği, Tanımlama, Uygulama, Kullanma, Toplama ve Kültür* olan eserin yaklaşık yüz yıl sonra Moskova'da Beyaz Şehir Yayınevi tarafından yeniden yayımlanmış olduğudur.

Picea abies (L.) Karst.

Crocus sativus L.

Gentiana lutea L.

